

TUTKIMUSRAPORTTI

KOTKA

Fort Katarina

Arkeologinen valvonta ja dokumentointi 1700-luvun linnoituksella
2. ja 15.–16.6.2013



AKDG 3693:9



MUSEOVIRASTO

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

SIMO VANHATALO ja JAN-ERIK NYMAN

Tiivistelmä

Museoviraston Kulttuuriympäristön hoito-osaston restaurointi-yksikkö suunnitteli kunnostustyötä 1700-luvun lopulta olevaan Fort Katarinan alalinnakkeeseen, joka sijaitsee Kotkan kaupungin Katariinan kaupunginosassa olevalla kiinteistöllä 285-5-7-5. Museoviraston koekaivausryhmä tarkasti kunnostustyötä suorittaneen työryhmän kaivamia tarkastusprofiileja ja valvoi kunnostukseen liittyvää koneellista kaivutyötä virkautena kolmen päivän ajan 2. ja 15.–16.6.2013. Tarkastusprofiilit ja valvonnassa paljastuneet muurirakenteet dokumentoitiin ja muurin rakenne selvitettiin. Alalinnakkeen eskarppimuurin ulkokiveys koostuu kolmesta lohkokivikerrasta ja sen sydän luonnonkivistä ja laastista. Muurin päällä olleen maatäytteisen rintamuurin tiiliskivistä rakennettu ulkoreuna oli huonosti säilynyt ja paikoin sortunut eroosion vaikutuksesta.

Sisällysluettelo

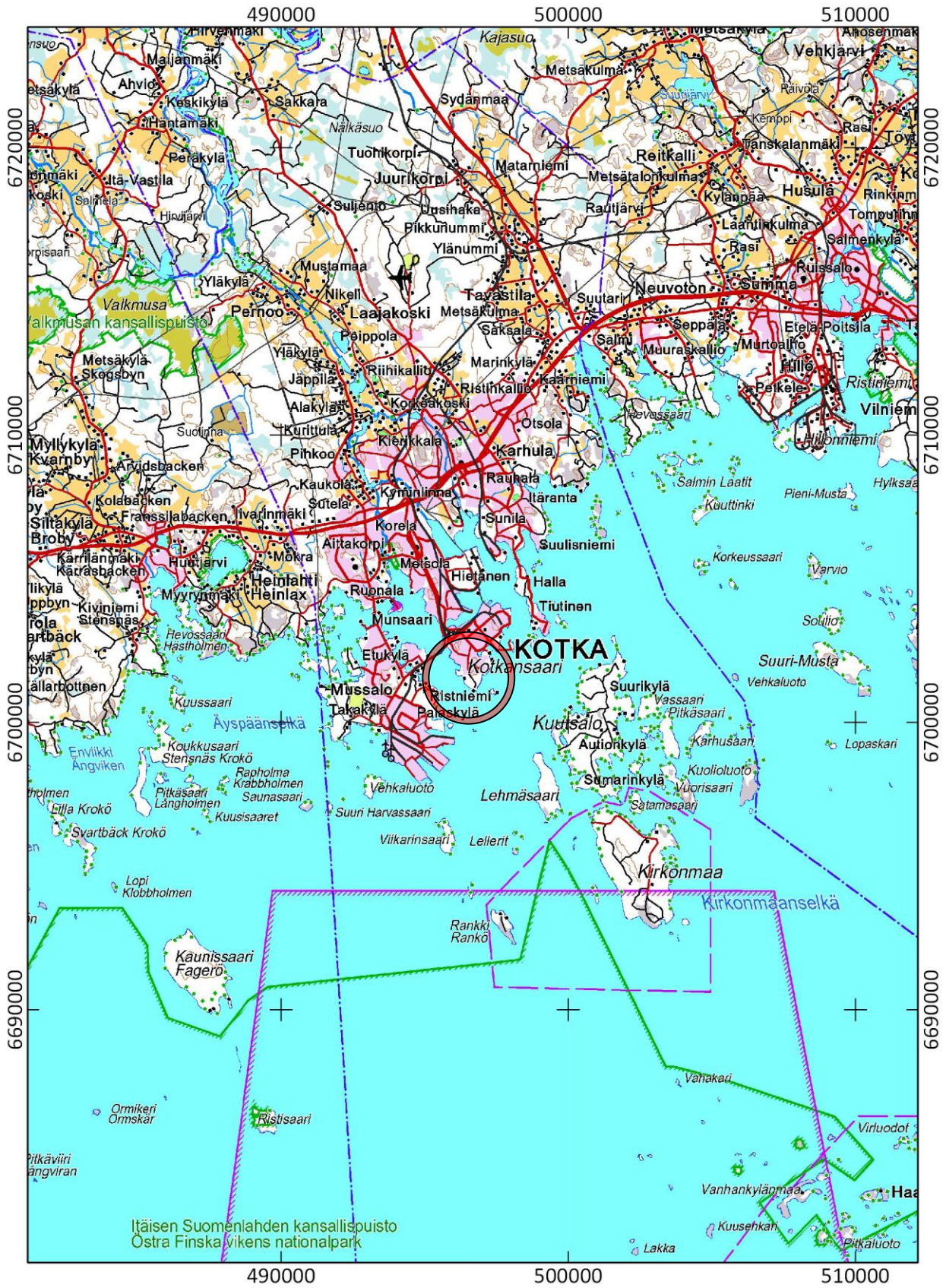
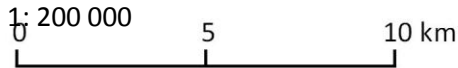
Kansilehti	
Tiivistelmä	
Sisällysluettelo	1
Arkisto- ja rekisteritiedot	2
Sijaintikartat	3–4
1. JOHDANTO	5
2. TUTKIMUSHISTORIA	6
3. TUTKIMUSALUEEN SIJAINTI JA KUVAUS	7–10
4. VALVONTA- JA DOKUMENTOINTIMENETELMÄT	11
5. HAVAINNOT	12–14
6. YHTEENVETO	15
7. LÄHTEET	16
8. DIGIKUVALUETTELO	17–18
9. KARTTALUETTELO	18
10. KUVATAULUT	19–30
11. YLEISKARTTA	31
12. PROFIILIKARTAT	32–34

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen nimi:	KOTKA Fort Katarina
Muinaisjäännöslaji:	Historiallinen linnoitus
Muinaisjäännösrekisterinumero:	1000002082
Inventointinumero:	-
Tutkimuksen laatu:	Valvonta ja dokumentointi
Kenttätyönjohtaja:	Simo Vanhatalo, HuK (2.6.2013) ja Jan-Erik Nyman, FM (15.–16.6.2013)
Tutkimuksen rahoittaja:	Museovirasto (virkatyö)
Kenttätyöaika:	2.6. ja 15.–16.6.2013
Tutkimusala / kaivausala:	9000 m ² / 40 m ²
Lääni:	Etelä-Suomen lääni
Kaupunki, kaupunginosa:	Kotka, Katariina (entinen Puistola)
Kiinteistötunnus:	285-5-7-5
Maanomistaja, osoite:	Kotkan kaupunki
Peruskartta:	PK 302312 KOTKA
Tutkitun alueen keskikoordinaatit	N: 6701434 (ETRS-TM35-FIN) E: 496582 Z: 17–22 (N43)
Kohteen lähin osoite:	Öljysatamantie 1, 48130 Kotka
Kaivauslöydöt:	-
Aikaisemmat tutkimukset:	2013 kartoitus, Janne Hymylä 2007 kartoitus, Ulrika Köngäs ja Riikka Väisänen 2007 koekaivaus, Riikka Väisänen ja Ulrika Köngäs 2006 kartoitus, Päivi Hakanpää 1991–1992 kartoitus, Pekka Sihvonen, Pertti Malm ja Ritva Veijola 1980 inventointi, Päivi Nimander 1967 inventointi, Tapani Ahvenisto 1966 inventointi, Tapani Ahvenisto
Aikaisemmat löydöt:	-
Digikuvat:	AKDG 3693:1-28, luettelo s. 17–18, 13 kuvataulua, s. 19–30
Tutkimusavustaja:	Janne Rantanen, HuK
Maastokarttaote:	1:200 000, s. 3 1:20 000, s. 4
Kartat:	Yleiskartta 1:1000, A3, s. 31 Profiili A 1:100, A4, s. 32 Profiili B 1:10, A4, s. 33 Profiili D 1:10, A4, s. 34
Liitteet:	-
Tutkimuskertomus:	Museoviraston arkisto, Helsinki

KOTKA Fort Katarina

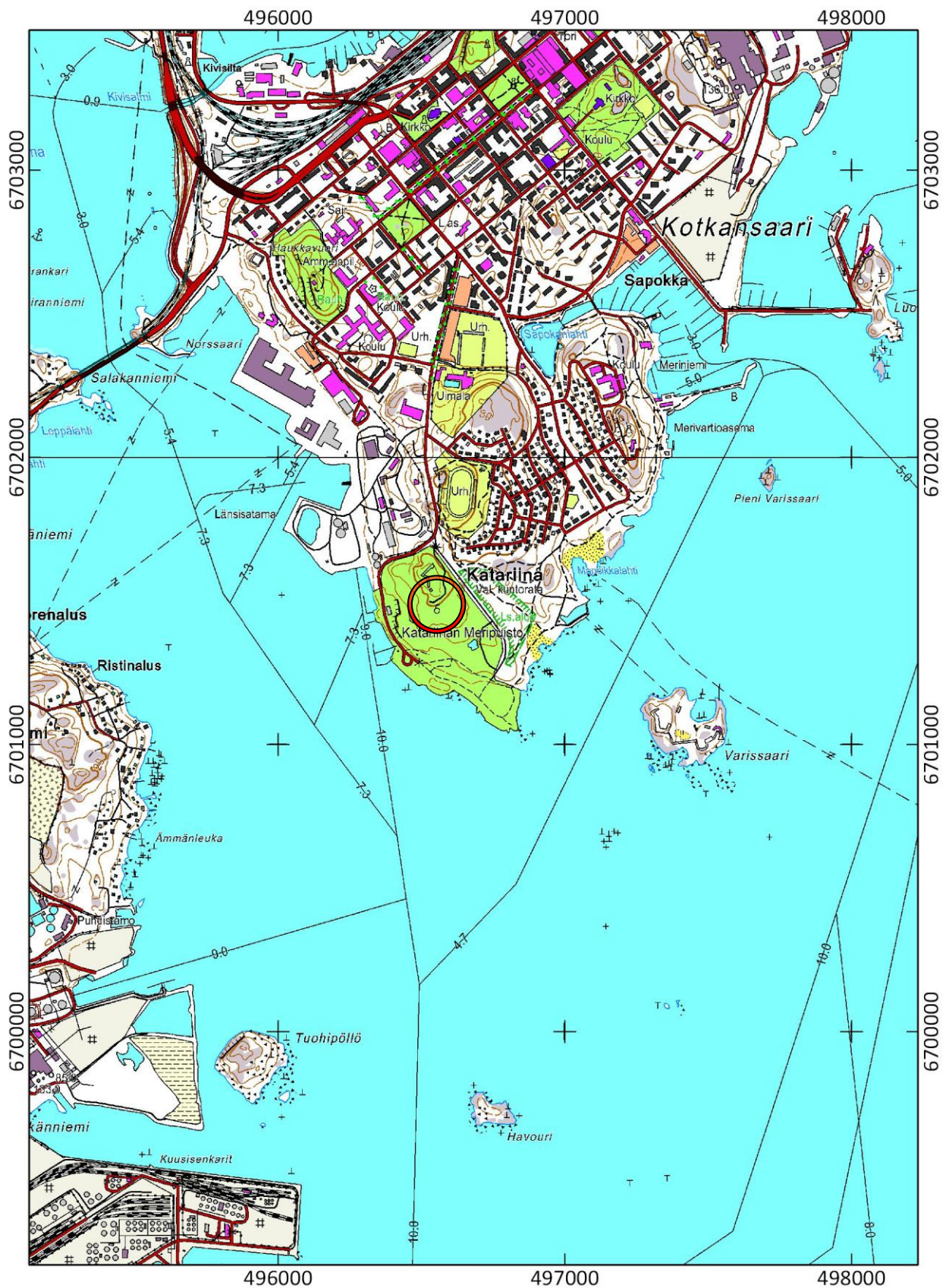
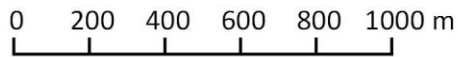
N: 6701434 E: 496582 (ETRS-TM35FIN) Z: 17-22 (N43)



KOTKA Fort Katarina

N: 6701434 E: 496582 (ETRS-TM35FIN) Z: 17-22 (N43)

1: 20 000



© Maanmittauslaitos 2014

1. JOHDANTO

Kotkan kaupungin Katariinan kaupunginosassa olevalla kiinteistöllä 285-5-7-5 sijaitsee 1700-luvun lopulta olevan ja muinaismuistolain (295/1963) rauhoittaman Fort Katarinan alalinnake (muinaisjäännösrekisterinumero 1000002082). Museoviraston Kulttuuriympäristön hoito -osaston restaurointi-yksikkö oli suunnitellut alalinnakkeeseen kohdistuvaa kunnostustyötä. Museoviraston Kulttuuriympäristön suojelu -osaston lausunnossa (diar. MV/1/05.04.01.99/2013) todetaan, että koska linnake on muinaismuistolain rauhoittama muinaisjäännös, tulee kaikki muinaisjäännösalueella sijaitseviin muureihin ja maaperään kajoavat työt tehdä arkeologien valvonnassa.

Museoviraston Kulttuuriympäristön suojelu -osasto antoi toukokuussa 2013 Museoviraston koekaivausryhmälle tehtäväksi suorittaa kunnostustyön arkeologisen valvonnan. Koekaivausryhmä suoritti tutkimukset virkатыönä kolmen päivän ajan 2.6. ja 15–16.6.2013. Alalinnake kattaa noin 9000 m²:n alueen, ja siitä tutkittiin noin 40 m².

Simo Vanhatalo

Jan-Erik Nyman

Helsinki 27.1.2014

2. TUTKIMUSHISTORIA

Ensimmäisen arkeologisen inventoinnin, joka kohdistui 1700-luvun loppupuolella rakennettuun Fort Katariinaan linnakkeeseen, suoritti Muinaistieteellisen toimikunnan (nykyisen Museoviraston) tutkija Tapani Ahvenisto vuonna 1966. Inventoinnin yhteydessä todettiin, että osa ylälinnakeen muureista sekä ylä- ja alalinnakeen välissä olevat yhdysvallit ovat tuhoutuneet. Vaurioita oli myös havaittavissa alalinnakeen muurirakenteissa, mutta linnakeosa oli yleisesti katsoen jonkin verran paremmin säilynyt kuin ylälinnake (Ahvenisto 1966).

Kymenlaakson maakuntamuseon tutkija Päivi Nimander inventoi vuonna 1980 Ruotsinsalmen ja Kyminlinnan linnoituksia. Työn yhteydessä selvitettiin myös Fort Katariinan kuntoa. Ylälinnake sijaitsi silloin Oy Shell Ab:n vuokratulle alueella ja alalinnake Suomen Petroolille vuokratulle alueella. Inventoinnissa todettiin, että ylälinnakeen säilyneet vallit sijaitsivat öljysäiliöiden ja putkien välissä, mutta että alalinnakeen alue on ns. vara-alue, johon ei ollut rakennettu öljysäiliöitä. Alalinnakeen eteläpuolella kulki inventointiajan kohdalla öljysatamaan kiertävä tie (Nimander 1980:17).

Vuosina 1991 ja 1992 Museoviraston tutkijat Pekka Sihvonen, Pertti Malm ja Ritva Veijola suorittivat Fort Katariinan mittausdokumentoinnin, jonka perusteella linnakkeesta laadittiin kartta. Dokumentoinnista ei ole erillistä raporttia.

Vuonna 2006 Museoviraston tutkija Päivi Hakanpää teki kartoituksen, jossa selvitettiin Fort Katariinan ylälinnakeen säilyneisyyttä Oy Shell Ab:n hallinnoimalla alueella. Kotkan öljysataman toimintaan liittyneet rakenteet oli purettu ja vuokrasopimuksen mukaisesti Shellin tulisi korvata muinaisjäännöksille mahdolliset sattuneet vahingot. Kartoituksessa todettiin, että ylälinnakeen itäosa oli lähes täysin tuhoutunut öljysäiliöiden ympärille rakennettujen betonisten suojarakenteiden ja 1940-luvulla rakennetun laululavan takia. Lännessä linnakeen eskarppimuuri oli paremmin säilynyt, vaikka sielläkin muuri oli vahingoittunut erilaisien rakennustöiden yhteydessä (Hakanpää 2006).

Vuonna 2007 Museoviraston tutkijat Riikka Väisänen ja Ulrika Köngäs tekivät arkeologisen koekaivauksen, jonka tavoite oli selvittää, onko Fort Katariinan ylälinnakeen sisäpuolella säilynyt vanhoja maakerroksia tai rakenteita. Tutkimuksessa selvisi, ettei alueella ollut lainkaan säilyneitä linnakeen aikaisia maakerroksia. Paikalle tuodun täytehiekkan alta paljastui peruskallio. Koekaivauksen ohella kartoitettiin myös ylälinnakeen pohjoisosassa paljastunutta kallioon louhittua kynnystä, joka noudatti paikalla olleen purettuun eskarppimuurin ulkoreunaa. Tutkimukset saivat jatkoa myöhemmin samana vuonna, jolloin dokumentoitiin ylälinnakeen länsiosan muurirakenteita sekä muurien korjaustöiden yhteydessä paljastunutta rakennetta, joka tutkijoiden tulkinnan mukaan oli eskarppimuurin tukirakenne. Tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ylälinnake on pääosin rakennettu suoraan silokallion päälle (Väisänen ja Köngäs 2007, Köngäs ja Väisänen 2007).

Toukokuussa 2013 Museoviraston restaurointi -yksikön tutkija Janne Hymylä kartoitti Fort Katariinan alalinnaketta takymetrimittausten avulla. Kartoituksesta ei ole raporttia, mutta sen tuottamaa kartta-aineistoa on hyödynnetty tässä tutkimuksessa.

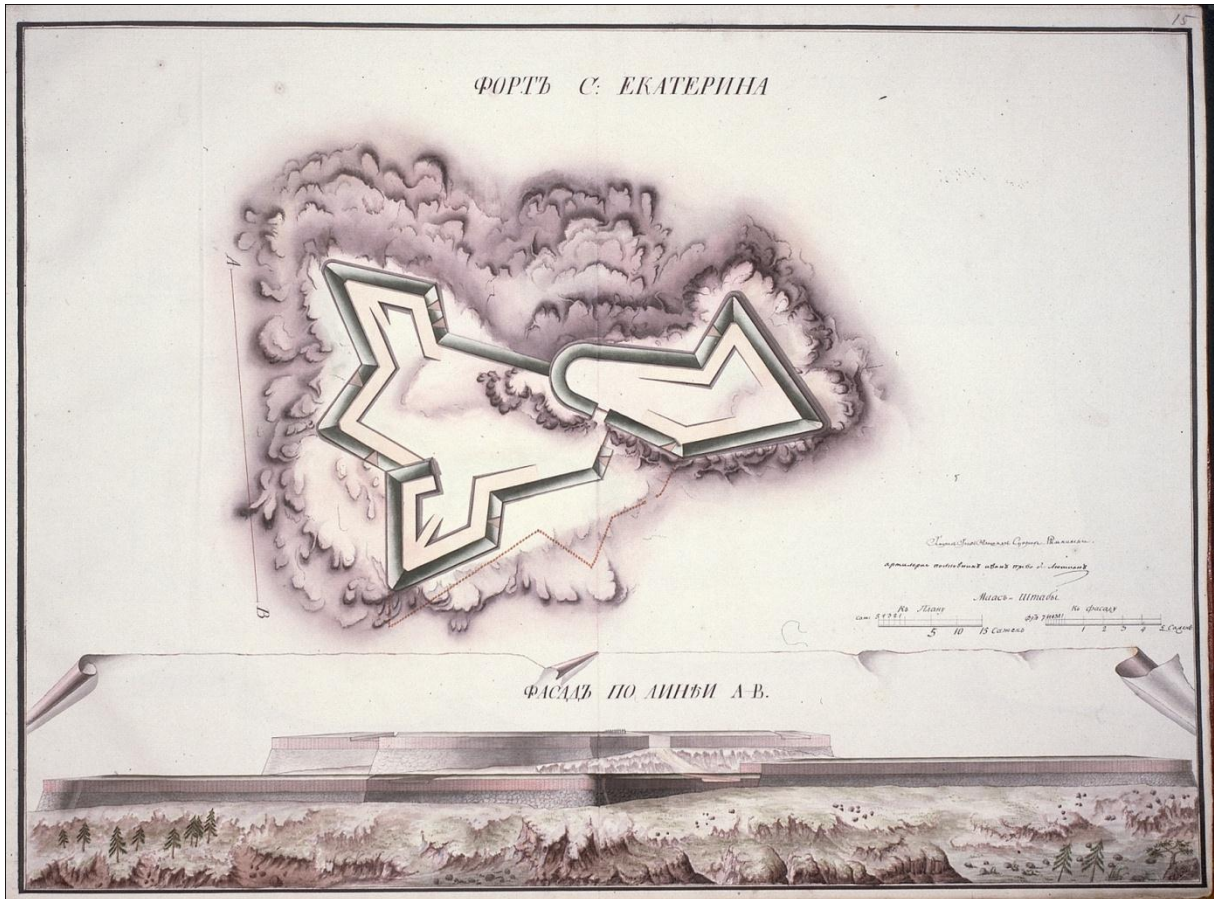
3. TUTKIMUSALUEEN SIJAINTI JA KUVAUS

Tutkittava kohde sijaitsee Kotkan kaupungin Katariinan kaupunginosassa, Kotkansaaren eteläkärjessä olevalla Katariinaniemellä, noin 1,7 km etelään Kotkan lutherilaisesta kirkosta. Linnake sijaitsee lounais-koillisuuntaisella kalliotasanteella, joka laskee lännessä ja etelässä merenrantaa kohti. Kallioaluetta kiertää pohjoisessa Öljysatamantie ja idässä Puistotie. Linnake jakaantuu topografian mukaisesti hieman korkeammalla sijaitsevaan ylälinnakeeseen ja sen eteläpuolella olevaan alalinnakeeseen. Tutkittavana oleva alalinnake sijaitsee Kotkan kaupungin omistamalla kiinteistöllä 285-5-7-5. Sen muurit erottuvat turpeen peittäminä valleina, ja ainoastaan eskarppimuurien ylimmät kivikerrokset ovat paikoittain havaittavissa. Alimmat kivikerrokset ovat muurin päältä valuneen maan peitossa. Muurien päällä kasvaa pensaita ja yksittäisiä puita. Kalliopinta on linnakkeen ulkopuolella suurimmilta osin paljas tai sitä peittää vain hyvin ohut maakerros. Paikoittain kasvaa yksittäisiä nuoria lehtipuita ja pusikkoja. Alalinnakkeen sisällä ja itäpuolella kasvaa sekametsää. Alalinnakkeen itäpuolella on kallion alle 1900-luvulla louhitun luolan suuaukko ja sen kaakkoispuolella on lohkokivillä tasoitettu kaistale, jonka päällä kulkee koillis-lounais-suuntainen ajoura Puistotieltä kohti merenrantaa. Ajoura päättyy linnakkeen lounaskulman kohdalla. Kalliopinnassa on havaittavissa louhintajälkiä tasoitetun alueen ja linnakkeen välissä sekä tasoitetun alueen kaakkoispuolella. Louhintaluola on Katariinan kivilouhos -niminen muinaisjäännös.

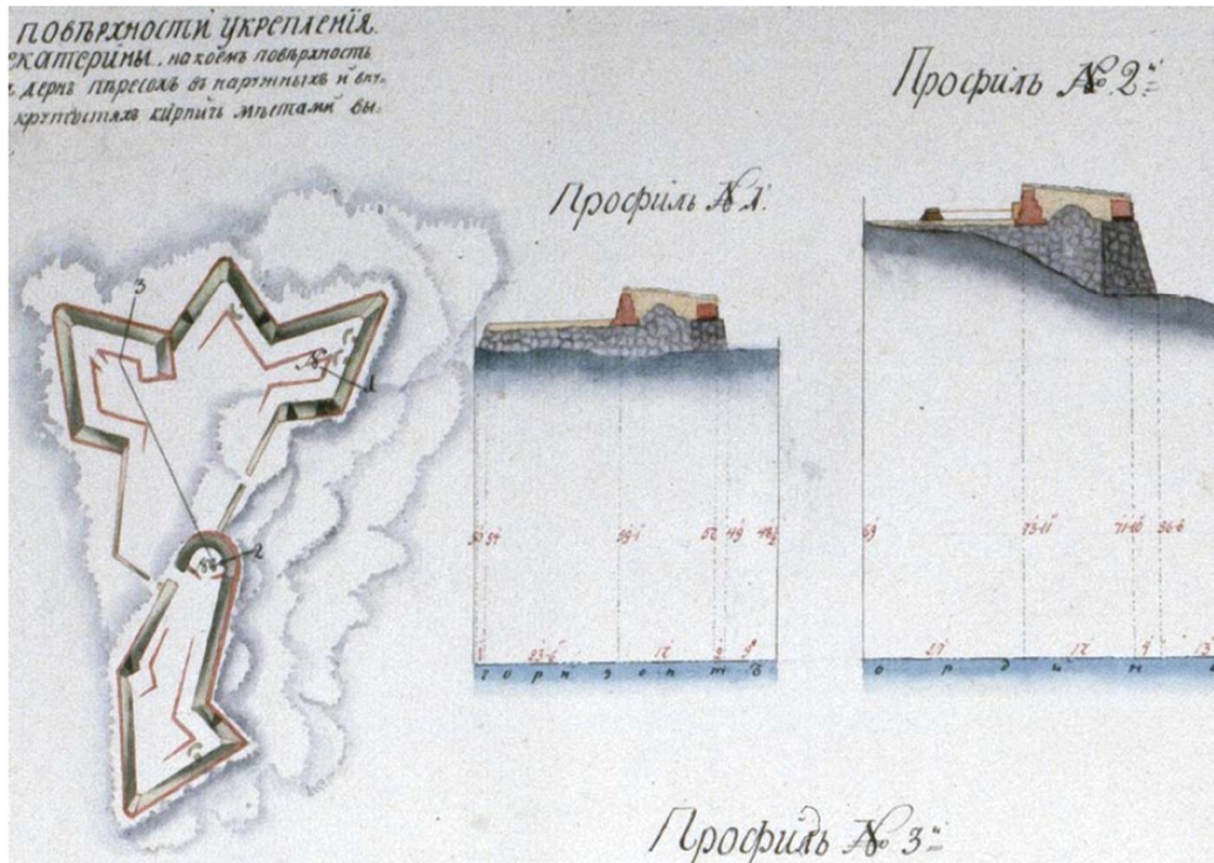


AKDG 3693. Fort Katarinan alalinnake puolibastionin kärjen kohdalla, kuvattu etelästä.

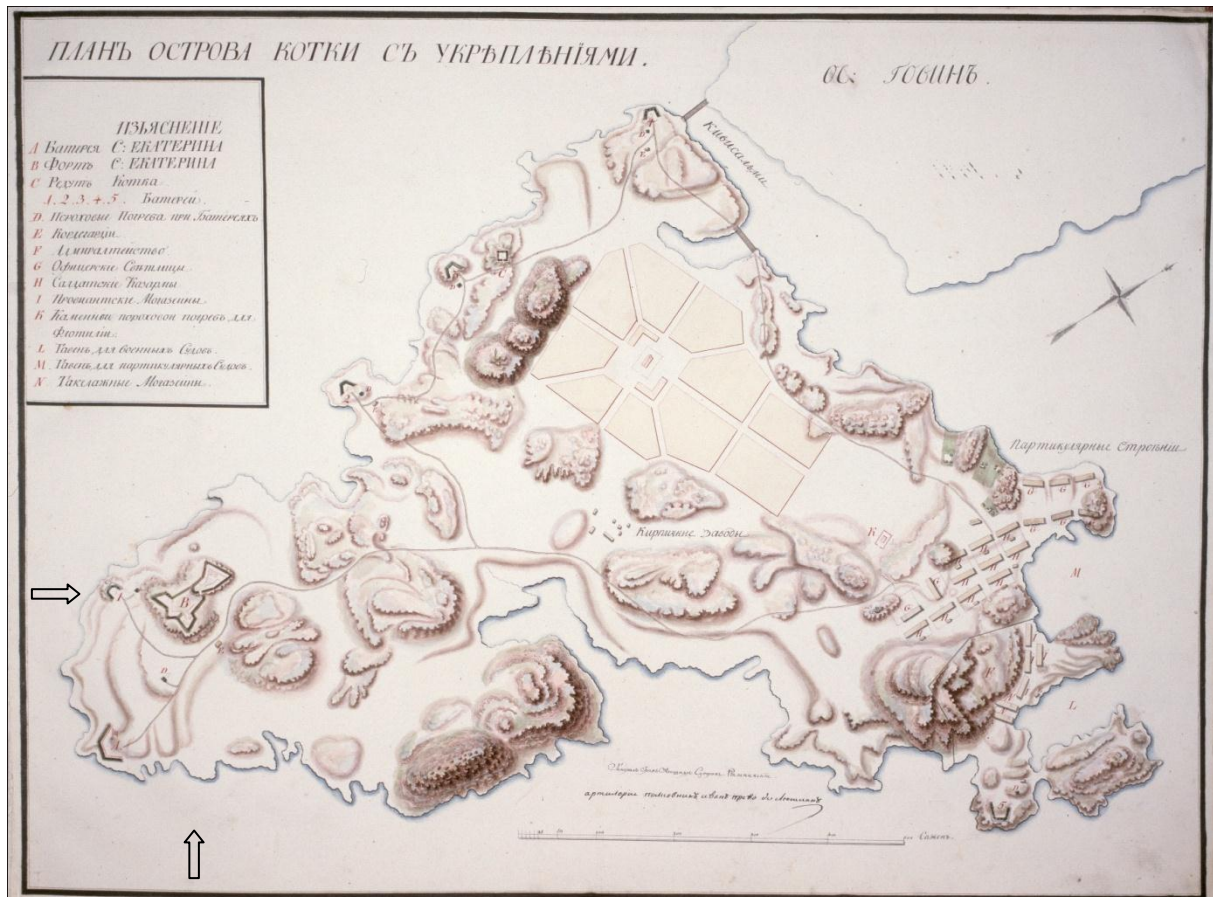
Fort Katarina on toiminut Kotkansaaren päälinnakkeena osana Ruotsinsalmen linnoitusta ja sitä alettiin rakentaa 1790-luvulla (katso kuva 1). Fort Katarinan ylälinnakeen koko oli noin 110 x 50 metriä ja se koostui neljästä suorasta, yhdestä pyöreästä ja yhdestä kulmikkaasta muurista. Sen pohjakaava oli epäsäännöllinen ja se noudatti maaston pinnanmuotoja. Alalinnakeen koko oli noin 140 x 50 metriä ja siihen kuului lounaassa oleva puolibastioni ja koillisessa oleva bastioni sekä niiden välissä oleva kulmalinnake. Yhdysvalleja on kulkenut ylä- ja alalinnakkeen välissä liittäen linnakeosat yhtenäiseksi umpilinnakkeeksi. Muureissa on harmaista kivistä rakennettu perustus, jonka päällä on ollut maatäytteinen rintasuojat. Rintasuojan ulko- ja sisäreunat ovat olleet tiilirakenteisia. (Kauppi et al. 2011:202, 209).



Kuva 1. Fort Katarinan kartta vuodelta 1792. Kartassa näkyy linnakkeen eri osat ja profiilikuvassa muurirakenne. Alkuperäistä karttaa säilytetään Venäjän valtiollisen merisotalaivaston arkistossa Pietarissa.



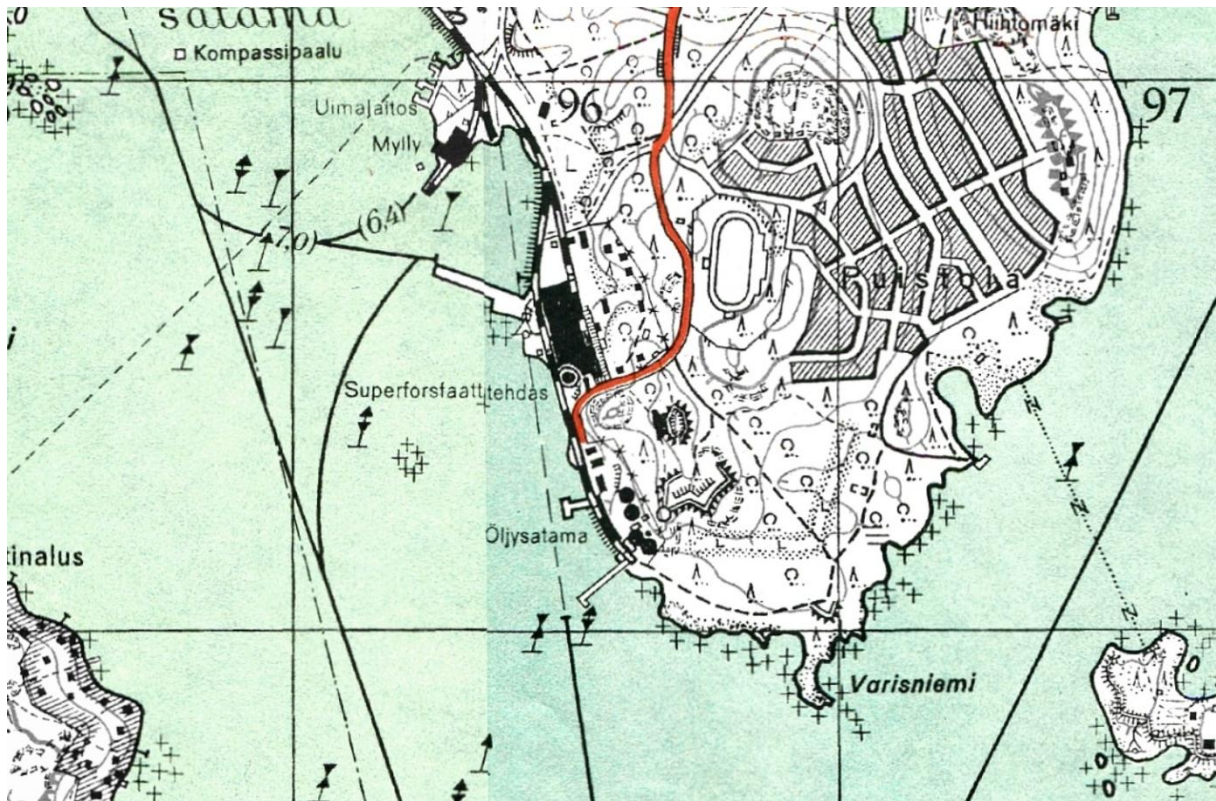
Kuva 2. Fort Katarinan kartta vuodelta 1798. Kartassa näkyy linnakkeen eri osat ja profiilikuvissa muurirakenne. Alkuperäistä karttaa säilytetään Venäjän valtiollisen merisotalaivaston arkistossa Pietarissa.



Kuva 3. Kartta vuodelta 1792, joka esittää Kotkansaaren Ruotsinsalmen linnoitusta. Fort Katarina on kartan vasemmassa reunassa. Alkuperäistä karttaa säilytetään Venäjän valtiollisen merisotalaivaston arkistossa Pietarissa.

Ruotsinsalmen linnoituksen päätehtäväksi tuli Venäjän Kotkansaarelle sijoitetun sotasataman suojaaminen (katso kuva 2). Suomen sodan jälkeen linnoitus alennettiin II-luokan linnoitukseksi ja sinne sijoitettiin vain pieni vartiosto. Ruotsinsalmen linnoitus luovutettiin 1830-luvun lopulla suomalaisten viranomaisten hallintaan ja linnoitus ja sen rakennukset jäivät pois käytöstä. Englannin laivasto tuhosi viimeiset puurakennukset Krimin-sodan aikana vuonna 1855 (Kauppi et al. 2011:202–203).

Kun Kotkan kaupunki perustettiin 1879, jäi Katariinaniemi ja siellä sijaitseva Fort Katarina puistoalueeksi. 1930-luvulla perustettiin Katariinaniemeen öljysatama ja entiseen puistoalueeseen ruvettiin rakentamaan öljysäiliöitä (katso kuvat 3 ja 4). Oy Shell Ab:n säiliöalue laajennettiin 1950-luvun alussa Fort Katarinan puolelle ja kaksi öljysäiliöitä rakennettiin keskelle ylälinnaketta, jolloin osa muureista tuhoutui. Fort Katarinan ylälinnakeen kaakkoisosaan rakennettiin tämän lisäksi 1946 laululava, jonka yhteydessä osa linnakkeen muurit myös tuhoutuivat. Katariinaniemen öljysatama lopetti toimintansa 2000-luvun alkupuolella ja öljysäiliöt purettiin (Ibid: 209–210).



Kuva 3. Ote vuoden 1945 topografisesta kartasta, joka perustuu vuoden 1941 ilmakuvaukseen. Kartan keskellä Fort Katarina ja sen länsipuolella oleva öljysatama öljysäiliöineen. Lähde: <http://koti.kapsi.fi/timomeriluoto/KARTAT/Topografiset%20kartat/Topografinen%20kartta%201:20.000%20Kotka%201945%20282+0%29.jpg>



Kuva 4. Ote Kotkan osoitekartasta vuodelta 1954, jonka keskellä on Fort Katarina ja sen länsipuolella oleva öljysatama öljysäiliöineen. Fort Katarina linnake on tähän aikaan sijainnut Oy Shell Ab:n vuokraamalla säiliöalueella ja sen luoteispuolelle on rakennettu öljysäiliö.

Lähde: <http://koti.kapsi.fi/timomeriluoto/KARTAT/Kaupunkikartat/Kotka%20osoitekartta%201954.jpg>

4. VALVONTA- JA DOKUMENTOINTIMENETELMÄT

Koekaivausryhmän tutkimukset jakautuivat kahteen eri tutkimuskäyntiin. Ensimmäisen käynnin aikana 2.6.2013 Simo Vanhatalon johdolla paikannettiin ja dokumentointiin neljä tarkastusprofiilia, jotka Museoviraston restaurointi -yksikön kunnostustyötä tekevät rakennusmiehet olivat kaivaneet huhtikuun keskivaiheella restaurointi -yksikön tutkijoiden määräämiin paikkoihin alalinnakkeen kaakkoon suuntaavien muurin osiin (profiilit B–E). Profiilit B ja C sijaitsevat lännessä olevan puolibastionin kaakkoissivun ulkoreunassa. Profiili B sijaitsee noin 15 m puolibastionin kärjestä ja profiili C noin 40 m. Profiilit D ja E sijaitsevat idässä olevan bastionin eteläisivun ulkoreunassa. Profiili E sijaitsee noin 30 m bastionin kärjestä ja profiili D 2 m tämän länsipuolella. Tarkastusprofiileja dokumentoitiin valokuvaamalla digitaalikameralla ja niistä tehtiin muistinpanot. Kahdessa profiilissa oli havaittavissa tiilirakenne. Rakenteet puhdistettiin kaivauslastalla ja harjalla. Puhdistuksen jälkeen niistä otettiin digitaalikameralla tarkempia mittavalokuvia, jonka pohjalta piirrettiin jälkityövaiheessa profiilikartat mittakaavaan 1:10 (katso profiilikartat 2 ja 3). Tarkastusprofiilien sijainnit oli Museoviraston restaurointi -yksikkö määrittänyt takymetrinmittauksien avulla 2.–3.5.2013, joten niiden sijainteja ei tarvinnut määrittää uudestaan. Alalinnakkeen kaakkoispuolella oleva lohkokivillä tasoitettu alueen sijainti ja rajat määritettiin Garmin Oregon 450t GPS-paikantimen avulla, jonka tarkkuus oli $< \pm 3$ metriä keskiarvomittauksella.

Toisen käynnin aikana 15. – 16.6.2013 valvottiin Museoviraston restaurointi -yksikön kunnostustyön vaatima kaivutyö Jan-Erik Nymanin johdolla. Alalinnakkeen puolibastionin länsimuurin oli valittu kunnostustyön kohteeksi ja traktorikaivuri kaivoi esille muurin juuren ja kuori noin 1,5 m leveän kaistaleen muurin päältä seuraten muurin muotoa (profiili A). Kaivettu kaistale alkoi puolibastionin kärjestä ja ulottui 22 m pohjoiseen. Kuorittu alue ulottui muurin reunakiveyksen ulkoreunalta pohjakiveyksen päällä olevan maavallin laelle asti, eli käytännössä pohjakiveyksen päällä oleva maavallin länsisivu kaivettiin kokonaan auki. Kuorinnan syvyys vaihteli noin 10 ja 20 cm:n välillä. Kaivutyöt suoritti Museoviraston restaurointi -yksikön tilaama koneurakoitsija Jukka Kierikka Ky. Kaivutyön jälkeen puhdistettiin kaivauslastalla ja harjalla ne osat, jossa oli havaittavissa säilynyttä tiilirakennetta. Puhdistustyötä kuitenkin vaikeutti sortumavaara. Kaivutyön aikana oli eskarppimuurista jo irronnut muutamia isoja lohkokiviä. Kohtia, joissa olisi voinut olla säilynyttä tiilirakennetta, ei turvallisuussyistä voitu puhdistaa. Kaivettu ala dokumentoitiin valokuvaamalla digitaalikameralla ja muurin eri rakenneosien korkeudet mitattiin vaituskojeella. Korkeus saatiin Museoviraston restaurointi -yksikön vuoden 2013 suoritettujen kartoituksen yhteydessä mitatusta korkeuspisteestä, joka oli 18.90 m mpy (N43). Korkeuspisteenä toimi rautakoukku, joka sijaitsi puolibastionin kaakkoismuurin muurikivessä. Korkeusmittauksien ja valokuvien pohjalta piirrettiin jälkityövaiheessa profiilikartta mittakaavaan 1:100 (katso profiilikartta 1). Museoviraston restaurointi -yksikkö oli määrittänyt muurin sijainnin takymetrinmittauksien avulla 2.–3.5.2013, joten sen sijaintia ei määritelty uudelleen.

Maanmittauslaitoksen maastokartan pohjalle laadittiin ETRS-TM35FIN-koordinaatiston mukaisesti asemoitu yleiskartta mittakaavaan 1:1000, johon lisättiin Fort Katarinan, valvotun kaivualan (profiili A) sekä tarkastusprofiilien sijainnit (profiilit B–E). Fort Katarinan sijainti perustuu Museoviraston restaurointi -yksikön vuoden 2013 kartoitukseen, Hakanpään kartoitukseen vuodelta 2006 sekä Maanmittauslaitoksen maastokarttaan ja sen tuottamaan laserkeilausaineistoon.

5. HAVAINNOT

Profiili A

Puolibastionin länsisivun muurin kaivutyön valvonnassa havaittiin, että eskarppimuurin reunakiveyksessä on alun perin ollut kolme kivikertaa ja että se on perustettu suoraan kalliopinnan päälle. Reunakiveys on hieman viistosti rakennettu niin, että muuri kapenee ylöspäin. Parhaiten muuri on säilynyt noin 7 m matkalla 9 m puolibastionin kärjestä mitattuna, jossa kaikki kolme kivikertaa on paikallaan. Muilla alueilla yksi tai kaksi kivikertaa on sortunut alas. Ehjänä säilyneen eskarppimuurin korkeus on 1,50–1,75 m. Muuri koostuu lohkokivistä ja useissa kivessä oli havaittavissa selkeitä porausjälkiä. Alimmassa kivikerroksessa kivet olivat säännöllisen suorakaiteenmuotoisia, kun taas ylempien kerroksien kivet olivat epäsäännöllisempiä. Kivien koko oli keskimäärin 1,0–1,5 m ja niiden välissä on paikoittain pienempiä kiilakiviä. Alimmassa kivikerroksessa kivien välissä on laastia. Lisäksi kalliopinnan ja kivien liitoskohdassa on ohut laastikerros. Ylimmissä kivikerroksissa kivien välissä oleva laasti on murentunut jättäen aukkoja, jotka ovat ajan myötä täyttyneet hiekalla ja soralla. Muurinperustuksen sydän on havaittavissa niissä kohdissa, jossa eskarppimuurin reunakiveys on sortunut, ja se koostuu 0,2–0,8 m:n kokoisista luonnonkivistä ja laastista.



AKDG 3693:11. Profiili A koneellisen kuorimisen jälkeen, kuvattu lounaasta.

Muuriperustuksen yläpinta on tasoitettu laastikerroksella ja sen päälle on tiilirakenne. Tämä tiilirakenne on erittäin huonosti säilynyt. Se oli havaittavissa vain noin neljän metrin matkalla muurin kärjessä sekä noin metrin verran kaivetun alan pohjoispäässä, josta se ilmeisesti jatkuu kaivetun alueen ulkopuolelle. Näillä osuuksilla tiilirakenne oli havaittavissa lähinnä irtonaisista ja murenevista tiiliskivistä koostuvana kerroksena, jonka paksuus oli 20–30 cm. Tiilirakenne on hieman paremmin säilynyt vain yhdessä kohdassa. Puolibastionin kärjestä neljän metrin päässä on 0,7 m pitkä tiilirakenne, jossa on kolme tiiliskivikerrosta. Alin kerros

muodistui kahdesta vierekkäistä muurinsuuntaisesta tiiliskivirivistä. Ylimmissä kerroksissa on säilynyt ainoastaan yksi muurin suuntainen tiiliskivi. Pitkittäin aseteltujen tiiliskiviä vasten on poikittain aseteltu yhden tiiliskiven levyinen ja kolme kerroksinen anturamainen tiilirakennelma. Tiiliskivien koko on 22,5 x 11 x 5,5 cm ja niiden välissä on laastia. Tiilirakenteen takana ja päällä on hiekasta ja sorasta koostuva maavalli, joka ulottuu 1,0–1,5 m muuriperustuksen yläpuolelle. Puolibastionin länsisivun muuri on yhteensä 2,5–3,0 m korkea.



AKDG 3693:21. Osittain säilynyt tiilirakenne profiili A:n eteläosassa, kuvattu lännestä.



AKDG 3693:12. Profiili A säilyneen tiilirakenteen kohdalla. Tiilirakenne näkyy kuvan oikeassa yläkumassa, kuvattu lounaasta.

PROFIILI B–E

Tarkastusprofiileiden B–E kohdalla todettiin, että eskarpimuurin reunakiveys on säilynyt, mutta että profiilin C:n ja E:n kohdalla sen päältä ei enää ollut havaittavissa mitään tiilirakennetta vaan ainoastaan hiekasta ja sorasta koostuva maavalli. Eskarpimuurin päältä sortunutta maa-ainesta oli peittänyt muurin juuren ja ainoastaan ylin kivikerros oli enää havaittavissa maapinnan yläpuolella. Profiileista kävi kuitenkin ilmi, että eskarpimuurin ulkoreuna koostuu vähintään kolmesta kivikerroksesta. Profiileissa B ja D tiilirakenne oli osittain säilynyt reunakiveyksen päällä.



AKDG 3693:23. Profiili B:n säilynyt tiilirakenne, kuvattu ylhäältä (lounaasta).



AKDG 3693:22. Profiili D:n säilynyt tiilirakenne, kuvattu etelästä.

Profiilin B:n kohdalla reunakiveyksen ja tiilirakenteen välissä on 20 cm paksu kerros 10–30 cm:n kokoisia luonnonkiviä ja laastia. Tämä kivistä ja laastista koostunut kerros jatkuu ilmeisesti myös reunakiveyksen taakse. Kerroksen yläpinta on tasoitettu ja sen päällä on tiilirakenne, josta on säilynyt kolme tiilikerrosta.

Tiiliskivet ovat 22,5 x 11 x 5,5 cm:n kokoisia ja ne ovat murenevia ja osittain rikkinäisiä. Rakenteen tiiliskivet ovat aseteltu sekä poikittain että muurin suuntaisesti ja niiden välissä on laastia. Rakenteen etureuna on veden aiheuttaman eroosion takia vaurioitunut pahoin, ja sen alkuperäisestä muotoa ei saatu selville. Rakenteen sisäreuna on paremmin säilynyt ja sen perusteella voidaan todeta, että tiilirakenteen alimman kerroksen leveys on ollut sisäreunan kohdalla viisi cm enemmän kuin ylemmissä kerroksissa.

Profiili D:n kohdalla tiilirakenne sijaitsee samalla tasolla kuin eskarppimuurin reunakiveyksen yläreuna ja siitä on säilynyt viisi tiilikerrosta. Tiiliskivet ovat 22,5 x 11 x 5,5 cm:n kokoisia ja ne ovat osittain rikkinäisiä. Rakenteen tiiliskivet ovat aseteltu sekä poikittain että muurin suuntaisesti. Niiden välissä on laastia ja soraa.



AKDG 3693:26

Profiili D:n tiili, jonka pinnalla laastia. Tiilen pituus 22,5 cm ja leveys 11 cm.



AKDG 3693:27

Profiili D:n tiili, leveys 11 cm ja korkeus 5,5 cm.



AKDG 3693:28

Profiili D:n tiili, jonka pinnalla laastia. Tiilen pituus 22,5 cm ja korkeus 5,5 cm.

6. YHTEENVETO

Museoviraston Kulttuuriympäristön hoito -osaston restaurointi -yksikkö suunnitteli kunnostustöitä Kotkan kaupungin Katariinan kaupunginosassa olevalla Fort Katarinan alalinnakkeella. Fort Katarinan linnake on rakennettu 1700-luvun lopulla ja on muinaismuistolain (295/1963) rauhoittama kiinteä muinaisjäänös. Joten kaikki muureihin ja maaperään kajoavat työt pitää tehdä arkeologien valvonnassa. Museoviraston arkeologisten kenttäpalvelujen koekaivausryhmä teki vaadittavat tutkimukset virkatyönä. Alalinnake kattaa noin 9000 m²:n alue ja siitä tutkittiin noin 40 m². Simo Vanhatalo ja Jan-Erik Nyman tekivät tutkimukset 2.6. ja 15.–16.6.2013.

Koekaivausryhmä 2.6.2013 tarkasti ja dokumentoi aikaisemmin keväällä linnakkeen kunnostustyöryhmän kaivetut tarkastusprofiilit Fort Katarinan alalinnakkeen muureihin. Museoviraston restaurointi -yksikön vuoden 2013 kunnostustyöt kohdistuivat alalinnakkeen länsiosassa sijaitsevan puolibastionin länsisivuun. Kunnostustyöt vaativat, että muurin juuri kaivettaisiin esille ja muurin reunakiveyksen yläpuolelta kuorittaisiin ohut maakaistale 22 m:n matkalta puolibastionin kärjestä alkaen. Koekaivausryhmä valvoi kaivutyön ja dokumentoi paljastuneet muurirakenteet 15.–16.6. Tutkimuksissa selvisi, että Fort Katariinan alalinnakkeen eskarppimuurin ulkokiveys koostuu kolmesta lohkokivikerrasta ja on muutamaan pudonnutta kiveä lukuun ottamatta hyvin säilynyt. Eskarppimuurin ydin koostuu alle metrin kokoisista luonnonkivistä ja laastista. Muuriperustan yläpinta on tasoitettu laastikerroksella ja sen päälle on rakennettu tiiliskivistä koostuva seinämä, jonka tarkoitus on ilmeisesti ollut pitää rintamuurin maatäyte paikollaan. Valvotun kaivualan kohdalla ja tarkastusprofiileissa tämä tiiliseinämä oli ainoastaan paikoitellen säilynyt huonokuntoisena. Tiiliseinämä on rakennettu poikittain ja pitkittäin olevista tiiliskivistä, jotka on liitetty toisiinsa laastin avulla. Huomattavaa osaa tiiliseinämästä on ilmeisesti eroosion vaikutuksesta sortunut alas rintamuurin maatäytteen kanssa.

7. LÄHTEET

Painetut lähteet ja kirjallisuus:

Kauppi, Ulla-Riitta, Rosén, Helena, Suhonen, Veli-Pekka & Ihatsu, Sanna (2011). Kotkan maa- ja merilinnoitus. Teoksessa Suhonen, Veli-Pekka (toim.) *Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1318. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Nimander, Päivi (1980). *Selvitys Ruotsinsalmi – Kymminlinna – linnoituskokonaisuuden jäänteistä ja toimenpite-ehdotelmia*. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja. 2. Kotka: Kymenlaakson maakuntamuseo.

Painamattomat lähteet:

Raportit Museoviraston arkistossa.

Ahvenisto, Tapani (1966). Ruotsinsalmen linnoitusten inventointikertomus.

Hakanpää, Päivi (2006). Kotka, Ruotsinsalmen linnoitus, Fort Katariinan arkeologinen kartoitus 25.9.–6.10.2006.

Köngäs, Ulrika & Väisänen, Riikka (2007). Kotka Fort Katariina. Dokumentointi ja kartoitus 29.8.2007.

Väisänen, Riikka & Köngäs, Ulrika (2007). Kotka Fort Katariina. Ylälinnoituksen koekaivaus 8.5.2007.

8. DIGIKUVALUETTELO

KUVAN NUMERO	AIHE	Kuvajat: Simo Vanhatalo, Janne Rantanen ja Jan-Erik Nyman
AKDG 3693		Kuvataulut 1–13

1. Fort Katariinan alalinnakkeen itäosassa oleva bastioni, kuvan vasemmassa laidassa apulaistutkija Jan-Erik Nyman dokumentoi profiili D:tä, kuvattu etelästä. SV.
2. Fort Katariinan alalinnakkeen itäosassa oleva bastioni ja sen edustalla oleva lohkokivillä tasoitettu alue, kuvattu idästä. SV.
3. Näkymä Fort Katariinan alalinnakkeesta kohti Katariinan meripuistoa, kuvattu koillisesta. SV.
4. Fort Katariinan alalinnakkeen länsiosassa olevan puolibastionin kaakkoismuuri, kuvattu etelästä. SV.
5. Näkymä Fort Katariinan alalinnakkeen länsiosassa olevan puolibastionin eteläkärjestä pohjoiseen kohti Kotkan länsisatamaa, kuvattu etelästä. SV.
6. Näkymä kohti Fort Katariinan alalinnakkeen keskiosassa olevaa kulmalinnaketta, kuvan keskellä apulaistutkija Jan-Erik Nyman ja tutkimusavustaja Janne Rantanen dokumentoi profiili B:tä, kuvattu lounaasta. SV.
7. Fort Katariinan alalinnakkeen länsiosassa olevan bastionin kärjen edustalla oleva lohkokivillä tasoitettu alue, kuvattu lounaasta. SV.
8. Fort Katariinan alalinnakkeen puolibastionin länsimuurissa oleva profiili A koneellisen kuorimisen jälkeen, kuvattu lännestä. JN.
9. Fort Katariinan alalinnakkeen puolibastionin länsimuurin profiili A ja sen edustalla oleva linjamerkki, kuvattu luoteesta. JN.
10. Näkymä kohti Fort Katariinan alalinnakkeen puolibastionin eteläkärkeä ja sen vieressä oleva linjamerkkiä, kuvattu lounaasta. JR.
11. Fort Katariinan alalinnakkeen puolibastionin länsimuurissa oleva profiili A koneellisen kuorimisen jälkeen, kuvattu lounaasta. JN.
12. Fort Katariinan alalinnakkeen puolibastionin länsimuurissa oleva profiili A:n eteläosa, kuvan vasemmalla puolella näkyy muurin osittain säilynyttä tiilirakennetta, kuvattu lounaasta. JR.
13. Fort Katariinan alalinnakkeen puolibastionin länsimuurissa olevan profiili A:n eteläosa, kuvattu luoteesta. JR.
14. Fort Katariinan alalinnakkeen edustalla olevia lohkokiviä, kuvattu idästä. SV.
15. Fort Katariinan alalinnakkeen itäosassa olevan bastionin etelämuurin profiili D, kuvattu etelästä. SV.
16. Fort Katariinan alalinnakkeen itäosassa olevan bastionin etelämuurin profiili D, kuvattu etelästä. SV.
17. Eskarppimuurin päällä säilynyt tiilirakenne profiili D:ssä, kuvattu etelästä. SV.
18. Fort Katariinan länsiosassa olevan puolibastionin kaakkoismuurin profiili B, kuvattu kaakosta. SV.
19. Fort Katariinan länsiosassa olevan puolibastionin kaakkoismuurin profiili B, kuvattu kaakosta. SV.
20. Fort Katariinan alalinnakkeen itäosassa olevan bastionin etelämuurin profiili E, Jan Erik Nyman pitää lattaa, kuvattu etelästä. SV.

KUVAN NUMERO
AKDG 3693

AIHE

Kuvajat: Simo Vanhatalo ja Janne Rantanen
Kuvataulut 1–13

21. Eskarppimuurin päällä säilynyt tiilirakenne profiili A:n eteläosassa, kuvattu lännestä. JR.
22. Eskarppimuurin päällä säilynyt tiilirakenne profiili D:ssä, kuvattu etelästä. SV.
23. Eskarppimuurin päällä säilynyt tiilirakenne profiili B:ssä, kuvan keskellä hahmottuu tiilirakenteen paremmin säilynyt takareuna, kuvattu luoteesta. SV.
24. Apulaistutkija Jan-Erik Nyman puhdistaa profiili A:ta dokumentointia varten, kuvattu lounaasta. JR.
25. Apulaistutkija Jan-Erik Nyman (keskellä) esittelee Museoviraston Arkeologiset kenttäpalveluiden ylitendentti Marianna Niukkaselle (oikealla) ja koordinaattori Teija Nurmiselle (vasemmalla) alalinnakkeen muurirakenteita profiili B:n kohdalla, kuvattu kaakosta. JR.
26. Profiili D:n tiili, jonka pinnalla laastia. Tiilen pituus 22,5 cm ja leveys 11 cm. SV.
27. Profiili D:n tiili, leveys 11 cm ja korkeus 5,5 cm. SV.
28. Profiili D:n tiili, jonka pinnalla laastia. Tiilen pituus 22,5 cm ja korkeus 5,5 cm. SV.

9. KARTTALUETTELO

Yleiskartta 1:1000, A3, s. 31

Profiili A 1:100, A4, s. 32

Profiili B 1:10, A4, s. 33

Profiili D 1:10, A4, s. 34